

Mariola Jakubowicz*

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa

Jak wyrazić oczywistość? Motywacja semantyczna w językach słowiańskich na tle innych języków europejskich

W poniższym artykule zajmuję się środkami leksykalnymi, które służą do określenia nastawienia do stwierdzeń wypowiedzianych przez rozmówcę (w WSJP są one kwalifikowane jako wykładniki oceny prawdziwości sądu), a konkretnie do wyrażenia zdecydowanej akceptacji danego stwierdzenia. W zależności od przyjętej klasyfikacji omawiane w artykule leksemy mogą być zaliczane do partykuł albo, szerzej, do wyrazów funkcyjnych. Ze względu na funkcję składniową w dawnych opracowaniach bywają też określane jako przysłówki. Tego typu środki leksykalne najczęściej są obiektem badań pragmalingwistyki. Stosunkowo niedawno stały się także obiektem zainteresowania historyków języka (Kleszcz/Szczepanek 2014). Z punktu widzenia językoznawstwa historycznego wyrazy tego typu mogą budzić zainteresowanie również ze względu na swoje pochodzenie, czy, dokładniej rzecz ujmując, motywację semantyczną. Nie mają one wspólnego źródłosłowu, z czego wynika, że wyrazy współcześnie pełniące omawianą niżej funkcję kształtowały się niezależnie w różnych językach słowiańskich.

Moim celem jest wskazanie podstaw motywacji semantycznej¹, które posłużyły do powstania środków leksykalnych (wyrazów albo związków wyrazowych), przy

* Mariola Jakubowicz, Associate Professor, The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warszawa, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4662-1796>.

e-mail mariola.jakubowicz@ispan.waw.pl.

¹ W artykule termin „motywacja” odnosi się zawsze do motywacji semantycznej, nie do słowotwórczej.

pomocy których wyraża się całkowitą akceptację zdania rozmówcy. Wydzielenie grup takich podstaw w językach słowiańskich i porównanie ich z innymi językami umożliwia odpowiedź na pytanie, jakie pola pojęciowe są najczęstszym źródłem wykładników oczywistości. Rzuca też światło na sposoby konceptualizacji oczywistości w językach bliskich sobie kulturowo narodów europejskich. Wydaje się prawdopodobne, że, ze względu na wspólny aparat poznawczy, konceptualizacja ta może wykraczać poza języki używane w Europie, jednak takie stwierdzenie winno być oparte na szerszych danych materiałowych.

Śledząc obraz kształtowania się semantyki tej grupy pojęciowej w różnych językach można zauważyć, że pojęcie oczywistości nakłada się częściowo na inne, takie jak 1) pewność, 2) naturalność, 3) konieczność.

Podstawy motywacyjne opisane w artykule odwołują się do kilku pól znaczeniowych, które niekiedy zachodzą na siebie. Na przykład wiedza może być zdobywana poprzez ogląd, tym samym motywacje oparte na widzeniu, spostrzeganiu można by zaliczyć do pola wiedzy, jednak z uwagi na ich liczną reprezentację warto wydzielić je jako osobną grupę².

1. WIEDZA / ROZUMIENIE

Motywacja przez WIEDZĘ jest obecna w kilku językach słowiańskich i reprezentowana na różne sposoby. Na psł. **věděti* ‘wiedzieć’ jest oparte ukr. *звісно* ‘oczywiście’ (ESUM I 390–391). Niejednokrotnie funkcję wykładników pewności pełnią formy imiesłowowe, zarówno skostniałe, jak i produktywne do dzisiaj. Pol. *wiadomo*, ukr. *відомо* i brus. *вядома* są dawnymi imiesłowami biernymi czasu teraźniejszego od *wiedzieć/відати/ведаць*. Ukraińskie *зрозуміло* jest z pochodzenia formą imiesłowu biernego czasu przeszłego od *зрозуміти*. Z kolei ich odpowiedniki w języku bułgarskim i słoweńskim zawierają w sobie całe zdania. O ile w bułg. *пазбупа се* (pisane rozdzielnie i przez to zachowujące całkowicie czytelną strukturę) jest zdaniem złożonym z samego orzeczenia, to w słoń. *seveda* można odnaleźć szczątki zdania podrzędnie złożonego. Frazę *se ve da* można przetłumaczyć dosłownie jako ‘wie się, że’. Marko Snoj przy objaśnieniu etymologii wyrazu podaje formy synonimiczne *seve* (pisane łącznie), *veš da* i *se znâ* (Snoj SES 674; Bezłaj ES III 231). Analogicznie można wyrazić oczywistość w językach łużyckich (głuż. *so wě, wězo*, dłuż. *se wě, se rozmějo*), w których występują, jak się należy spodziewać, również złożenia będące kalkami niemieckiego *selbstverständlich* (głuż. *samorozumliwje*, dłuż. *samorozmějbnje* i *samorozmějuco* obok równej temu złożeniu frazy *samo se rozmějuco*). Podobne

² W analizie nie wzięłam pod uwagę słów wyrażających ‘oczywistość’ przez zaprzeczenie, typu pol. *niewątpliwie*, bułg. *несъмнено*, wł. *indubbiamente*, ang. *undoubtedly, doubtless* itd.

konstrukcje mogą być wykorzystane w znaczeniu ‘oczywiście’ również w innych językach słowiańskich, np. ros. *разумеется*, pol. *rozumie się*³. Na powyższych przykładach można obserwować rozwój od konstrukcji zdaniowych, czy orzeczeń o charakterze zdania do złożeń, początkowo czytelnych, potem coraz mniej. Można się zastanawiać, na ile zrozumiała dla przeciętnego użytkownika języka słoweńskiego jest pierwotna struktura interiekcji *seveda*. Niewątpliwie na zachowanie czytelności struktury wpływa tradycyjna norma ortograficzna, jak w wypadku pełniącego funkcję głównego wykładnika prawdziwości sądu w języku bułgarskim *пазбупа се* ‘oczywiście’.

Pole pojęciowe WIEDZY jest reprezentowane również poza językami słowiańskimi. Litewskie *žinoma* ‘wiadomo; oczywiście’ jest z pochodzenia imiesłowem biernym czasu teraźniejszego od *žinóti* ‘wiedzieć, znać’, por. *žinomas* ‘ogólnie znany’. Strukturalnie lit. *žinoma* jest więc odpowiednikiem pierwotnego imiesłowu biernego czasu teraźniejszego w języku polskim: *wiadomo* (por. *zināms* ‘wiadomo, naturalnie’, Smoczyński SEJL 786). Analogicznie utworzona jest forma łotewska (*su*)*protams* ‘oczywiście’, również oparta na participium praesentis passivi od (*su*)*prast* ‘rozumieć’. Nasuwa się pytanie, czy wyrazy bałtyckie mogą stanowić kalkę semantyczną z sąsiadujących języków słowiańskich (brus. *вядома*, pol. *wiadomo*). Wydaje się jednak bardziej prawdopodobne, że powstały one niezależnie, według tego samego modelu strukturalnego. Słowniki etymologiczne języków bałtyckich nie wypowiadają się w tej sprawie, jako że nie poświęcają tym przysłówkom oddzielnych artykułów (Smoczyński SEJL 786; Karulis LEV II 76–77: brak pod *prasti*).

Inny model, również nawiązujący do wiedzy, obecny jest w językach germańskich. Niemiecki leksem *selbstverständlich* jest złożeniem o czytelnej strukturze składającym się z zaimka *selbst* ‘sam, we własnej osobie’ i przymiotnika odczasownikowego *verständlich* ‘zrozumiały’. Podobną konstrukcję zawierającą człon ‘sam, we własnej osobie’ prezentują również przysłówki z innych grup motywacyjnych, które zostaną omówione w dalszej części artykułu. Sem związany z wiedzą zawiera leksem islandzki *auðvitað*. Druga część tego złożenia *vitað* ‘znany’ jest imiesłowem czasownika *vita* ‘wiedzieć’⁴.

Rum. *bineînțeles* jest złożeniem zawierającym imiesłów od *înțelege* ‘rozumieć’ (por. łac. *intelligere* ‘ts.’) i przysłówek *bine* ‘dobrze’. Struktura złożenia jest więc całkiem przejrzysta. *Bineînțeles* literalnie znaczy ‘dobrze rozumiane’.

³ Przedmiotem dociekań jest leksyka obecna w słownikach języka ogólnego, warto jednak zwrócić uwagę na pol. potoczne *się wie*, *się rozumie* w omawianym w artykule znaczeniu.

⁴ Człon *auð-* wywodzi się ze staronordyjskiego i jest obecny w kilkunastu słowach języka islandzkiego oraz najbliższym z nim spokrewnionego farerskiego, jednak przeanalizowane leksemy nie pozwoliły na ustalenie pierwotnego znaczenia tego członu.

2. WZROK / SPOSTRZEGANIE / JASNY

Grupa jednostek leksykalnych motywowanych wiedzą zdobywaną za pomocą wzroku zasługuje na oddzielne rozpatrzenie⁵. Zaczniemy od form opartych na czasowniku *widzieć* i jego innojęzycznych odpowiednikach. Bliski stwierdzeniu o oczywistości czegoś jest wykładnik wnioskowania i oceny prawdziwości sądu pol. *widocznie*, derywat od *widok*, a pośrednio od *widzieć*. Jego odpowiednikiem jest czes. *zřejmě*, *samozřejmě*, słc. *samozrejme*⁶. Derywowany od *zřít*, zaświadczony już w XIV wieku, przymiotnik *zřejmý* (słc. *zriet'* : *zrejmy*) znaczący 'oczywisty, widoczny na pierwszy rzut oka'. Przysłówek jest wzmocniony zaimkiem *sam(o)*-.

W złożeniach pol. *oczywiście* i czes. *očividě* pojęcie WIDZENIA pojawia się w obu członach. Człon pierwszy to kontynuanty psł. dualis **oči* 'oczy', człon drugi jest oparty na *vidtĭ* > *vistĭ* (por. Boryś SE 397). Złożenia o podobnej budowie i znaczeniu występują też w innych językach słowiańskich: czes. *očividně* 'widocznie, jawnie, oczywiście', ros., serb. i bułg. *очевидно* (z innym czasownikiem też serb. i maced. *очувлено* 'ts.'). Historycznie leksem *oczywiście* odpowiadał wyrażeniu *widzieć na własne oczy*, w którym występuje analogiczne powtórzenie, dodatkowo wzmocnione zaimkiem: *własne*. Na taki rozwój semantyczny wskazuje staropolskie znaczenie 'być naocznym świadkiem'. Najstarsze formy to *oczywiście* i *oczwiście* (Sstp V 412). Jeszcze w XVI wieku, jak wynika z danych SXVI, było to dominujące znaczenie (52 użycia w znaczeniu 'bepośrednio, osobiście, we własnej osobie', i 17 wystąpień w znaczeniu: 'w widoczny sposób, wyraźnie').

Z polem pojęciowym WIDZENIA związane są również określenia odnoszące się do obiektów widzenia. Takim przypadkiem jest określenie czegoś jako jasne, a więc dobrze widoczne i z tego powodu oczywiste. Wykładnik zgody *jasne* występuje w potocznym rejestrze języka polskiego.

Wykorzystanie pojęcia JASNY w znaczeniu 'oczywisty' można zaobserwować również w językach pozasłowiańskich, np. romańskich: franc. *c'est claire*, katal. *és clar*, port. *é claro*, wł. *è chiaro*, hiszp. *claro*, czy też w ang. *clearly*.

Jako paralełę można wskazać szw. *självklart*, złożenie z *själv* 'samo' i *klart* 'jasne'. Częstka 'samo-' jest wzmocnieniem tego samego typu, co *samo-* w czeskim i słowackim *samozřejmě* : *samozrejme*. Choć jest ona obecna w kilku językach germańskich, łączy się z członami o odmiennej semantyce, co wydaje się sugerować paralelne, a nie wspólne, powstanie tych złożzeń.

⁵ Znacznie rzadziej mamy do czynienia z motywacjami nawiązującymi do zmysłu słuchu. Ich reprezentantem jest fr. *bien entendu* 'oczywiście'.

⁶ Por. „*samozrejmy*” podľa spojení typu *nieco je samo zrejme*, *zrejme samo osebe* (tj. nevyžadajúce ďalšie vysvetľovanie ap.) > 'jasné, prirodzené' (Králík SESS 2015: 689).

3. MOWA / ORZEKANIE

Źródłem motywacji wielu przykładów jest ORZEKANIE. W językach zachodniosłowiańskich związek ten prezentują np.: czes. *určitě* i śl. *určite* ‘na pewno, z pewnością’. Przysłówek oparty jest na czes. i śl. *určitý* – przymiotnikowym wariacie imiesłowu biernego *určený* ‘określony, oznaczony, ustalony’. Jest to imiesłów od prefigowanej formy czasownikowej *u-reči* odziedziczonej z psł. **rekti rečō* ‘powiedzieć’ (Rejzek ČES 757–758; Králik SESS 643⁷). Do synkopy imiesłowu doszło już w języku staroczeskim (odnotowane tam są obie formy: *urečený* i *určený*)⁸. Rozwój semantyczny od ‘coś powiedzianego’ do ‘coś pewnego, oczywistego’ nie może dziwić, gdy porównamy inne efekty rozwoju semantycznego w tej rodzinie wyrazowej, np. ‘to, co nazwane’ > ‘materialny przedmiot’ (por. Boryś SE 532 s.v. *rzecz*). Powstanie polskiej formy *rzeczywiście* ‘naprawdę’ wydaje się bardziej złożone. Leksem ten został odnotowany dopiero w XVI wieku (SXVI) w znaczeniu równym współczesnemu ‘prawdziwie, realnie; naprawdę’, zwraca uwagę sporadyczność jego wystąpień (9 razy). Jeszcze rzadziej – bo tylko trzy razy – została odnotowana forma przymiotnikowa. Przyjrzenie się notowanym w Słowniku polszczyzny XVI wieku wystąpieniom obu form może sugerować, że oba leksemy zaczęły wchodzić na miejsce zanotowanych już w XV wieku wyrazów *rzeczny* ‘faktyczny, rzeczywisty’ (w stpol. ‘wstawiający się, orędujący, pośredniczący’) i *rzecznie* ‘rzeczywiście, realnie’. Konteksty wystąpień są zbliżone – dotyczą realnej obecności Chrystusa w postaciach chleba i wina.

Przy kształtowaniu się złożeń *rzeczywiście* i *rzeczywisty* nie można wykluczyć wpływu wcześniej poświadczonych *oczywiście*, *oczywisty*, o których wyżej. Jednocześnie możliwy wydaje się wpływ rodziny wyrazowej *isty*, *istny* i *iście* o znaczeniach bliskich wspomnianej rodzinie *rzeczny*, *rzecznie*. Jest wysoce prawdopodobne, że obie te rodziny były impulsem do powstania złożeń *rzeczywiście*, *rzeczywisty*, a bliskoznaczne *oczywiście*, *oczywisty* użyczyły strukturalnego wzorca nowemu tworowi.

Motywacja pojęciem ORZEKANIA pojawia się również w językach skandynawskich. Przysłówek isl. *sjálfsögðu* ‘oczywiście’ jest złożeniem z *sjálf*- ‘sam’ (por. ang. *self*, niem. *selbst*) i części występującej w formach zależnych czasu przeszłego *sögðu* od *segja* ‘powiedzieć’, w synonimicznym *sjálfsagt* druga część złożenia jest oparta o formy zależne czasu teraźniejszego. Analogiczna jest budowa norw. *sjølvsagt* (nynorsk), *selvsagt* (bokmål). Również tutaj jest widoczny podział na *sjølv-/selv-* ‘sam’ oraz *sagt* obecne w formach zależnych od *si/seia* ‘powiedzieć, rzec’. W innych językach skandynawskich, czy w ogóle germańskich, również obecna jest cząstka ‘sam’, natomiast drugi człon złożenia należy umieścić w innych grupach motywacyjnych.

⁷ L. Králik przyjmuje kalkę z czeskiego w języku słowackim.

⁸ K *urěci*. Dolož. též další hláskoslovné podoby tohoto adj. verb. *určený*, *urečený* (ESSČ).

4. NATURA / NORMA / ZWYCZAJ

Kolejna grupa motywacji pokazuje, że za oczywiste uważane jest to, co jest zgodne z zastaną normą. Norma może wynikać albo ze stanu nadprzyrodzonego – natury, albo z przyjętych w społeczeństwie nawyków. W tej grupie dominują słowa oparte na zapożyczonym z języka łacińskiego do francuskiego przymiotniku *naturalis* derywowanym od rzeczownika *natura*, a koniec końców wywodzącym się od *naturus* participium futuri passivi od *nascor*, *natus sum* ‘urodzić się’. Zapożyczenie to rozpowszechniło się w całej Europie. W niektórych językach odpowiadają mu kalki semantyczne, por. romańskie: fr. *naturallement*, wł. *naturalmente*, hiszp. *naturalmente*, kat. *naturalment*, port. *naturalmente*; germańskie: niem. *natürlich*, niderl. *naturlijk*, duń. i norw. bokmål *naturligvis*, norw. *naturlegvis* (nynorsk), isl. *náttúrllega*; słowiańskie: pol. *naturalnie*; alb. *natyrshëm*.

Pierwszym znaczeniem przysłówków opartych na łac. *naturus* jest ‘zgodnie z naturą’. Wskutek rozwoju semantycznego wyraz ten w wielu z wymienionych języków dodatkowo przyjął rolę wykładnika oceny prawdziwości sądu. Podobny rozwój może nastąpić w wypadku przysłówka o pierwotnym znaczeniu ‘zgodnie z normą’.

Kolejnym źródłem motywacji jest NAWYK lub ZWYCZAJ. Podobnie jak w wypadku podstaw motywacyjnych związanych z naturą, wyrazy derywowane od **sъ-vykati*, **sъ-vyknōti* ‘przyzwyczajając się’ w pojedynczych językach zyskały znaczenie ‘oczywiście’: ukr. *звичайно* (ESUM II 249–250), a w innych, jak w pol. *zwyczajnie*, pozostały przy dawnym znaczeniu ‘tak jak zwykle, tak jak zawsze’. Do rozwoju znaczeniowego od ‘zwyczajnie’ do ‘oczywiście’ doszło także w języku serbskim/chorwackim: serb. *наравно*, chorw. *naravno*. Wyraz jest derywatem od rzeczownika *нарав/narav* ‘natura, usposobienie, charakter, sposób bycia’, opartym na psł. **norvъ* ‘skłonność, usposobienie, charakter; zwyczaj’. W języku polskim odpowiada mu forma *narów* ‘wada, przywara, zły zwyczaj’ z charakterystyczną pejoratywizacją znaczenia. Zarówno w serbskim/chorwackim, jak i w polskim po metatezie pojawiła się wstawna samogłoska *a* (Boryś SE 352; Skok ER II 503).

5. NASTĘPSTWO / KONSEKWENCJA

Za rodzaj zgodności z normą, czy z naturą można uznać kolejną, rzadziej od wcześniejszych reprezentowaną grupę motywacyjną: to, co (z reguły) następuje po czymś, co jest (przewidywanym) końcem czegoś, jest zgodne z naturą rzeczy.

Taką motywację przedstawiają dwa języki wschodniosłowiańskie: ros. *конечно* ‘oczywiście’, brus. *канешне* ‘ts.’. W języku polskim odpowiednik tych leksemów ma znaczenie ‘obowiązkowo’. Struktura leksemu jest zupełnie czytelna, toteż jasne jest, że i w językach wschodniosłowiańskich, i w polskim doszło do zmiany znaczeń. Pierwotnym znaczeniem przymiotnika **kōnъcъnъ* derywowanego od psł.

**коньць* było ‘znajdujący się na krańcu (końcu lub początku) czegoś’. Znaczenie ‘początkowy’ tak w polskim, jak i w językach wschodniosłowiańskich zanikło już w czasach przedpiśmiennych, ale ograniczenie znaczenia przymiotnika do punktu końcowego sprzyjało pojawieniu się wtórnych znaczeń ‘taki, którego nie można zmienić, nieodwołalny’, ‘decydujący’. Analogicznie przysłówek *koniecznie* wyraża pewność, rozkaz lub postulat spełnienia czegoś, nieodwołalne postanowienie (Sstp III 329; SXVI). W podobny sposób musiał przebiegać rozwój znaczeniowy w językach wschodniosłowiańskich. W źródłach staroruskich znaczenie ‘w końcu; na końcu’ przysłówka *коньцьнеје* aż do końca XIV wieku jest zaznaczone jako podstawowe (SDRJ IV 258). Dopiero w XVI i XVII wieku potwierdzone są znaczenia ‘naprawdę, niewątpliwie’ (SRJ XI–XVII VII 274), które były zapewne ogniwem poprzedzającym nabranie przez przysłówek funkcji omawianej w artykule.

Sem konieczności nie jest zauważalny w przykładach motywacji, u źródła której stoi następstwo, w językach niesłowiańskich. Proces motywacyjny można śledzić na przykładzie ang. *of course*, gdzie prawdopodobnie miał on nieco inny przebieg (por. <https://www.etymonline.com/word/course>). Angielska konstrukcja przyimkowa *of course* jest oparta na rzeczowniku *course* ‘bieg w wyznaczonym kierunku, przebieg; przepływ rzeki’, zapożyczonym na początku XIV w. ze starofrancuskiego *cors*, co z łac. *cursus* – rzeczownika dewerbalnego od *currere* ‘biec’, pokonywać dystans’. Fraza *of course* jest zaświadczona od 1540 roku. Jej dosłowne znaczenie to ‘zwykłym kursem, biegiem’. Wcześniej (ok. 1300 roku) w tym samym znaczeniu występowała fraza *bi course*⁹. W średniowieczu znaczenia rzeczownika *course* skupiały się wokół stałej kolejności, następstwa, zwykłej procedury, stałego sposobu życia. Z tej grupy znaczeń, w których obecny jest sem stałości, powtarzalności, wytworzyło się znaczenie frazy przysłówkowej *of course* ‘w konsekwencji, w porządku zgodnym z naturalnym’.

Następstwo jest też podstawą motywacji w językach skandynawskich. Druga część złożenia duń. i norw. (bokmål) *selvfolgelig – folgelig* ma znaczenie ‘w konsekwencji’. Zatem i w tym wypadku możemy mówić o analogicznym rozwoju semantycznym.

6. PEWNOŚĆ / ZAUFIANIE / BEZPIECZEŃSTWO

W językach południowosłowiańskich występuje motywacja oparta na pewności i bezpieczeństwie: chorw. *sigurno*, serb. *sigurno*, bułg. i mac. *sigurno*. W tym wypadku chodzi o zapożyczenie, którego pierwszym źródłem jest łac. *securus*

⁹ Adverbial phrase *of course* „by consequence, in regular or natural order” is attested from 1540 s, literally „of the ordinary course;” earlier in the same sense was *bi cours* (c. 1300). *Matter of course* „something to be expected” is by 1739, por. online: <https://www.etymonline.com/word/course> (dostęp 01.08.2022).

‘bezpieczny’ rozpowszechnione w funkcji mocnego potwierdzenia na południu Europy w językach romańskich: fr. *sûr, sûrement*, wł. *sicuro*, hiszp. *seguramente, con seguridad*, port. *seguro, com segurança*, w językach przynależnych do bałkańskiej ligi językowej: alb. *sigurisht*, rum. *desigur*, grec. *σίγουρα*, bułg. i mac. *cuzyrno*, a także w wymienionych wyżej: chorw. *sigurno*, serb. *cuzyrno*. Za pośrednictwem starofrancuskiego *seur, sur* ‘bezpieczny’, łac. *securus* dotarło też do języka angielskiego, gdzie od przymiotnika *sure* utworzony został przysłówek *surely* ‘z pewnością, oczywiście’.

W języku polskim zbliżony sem jest zawarty w wyrażeniach przyimkowych *na pewno, z pewnością* i przysłówku *zapewne*, opartych na rodzimym przymiotniku *pewny*, który jest odziedziczony z psł. **pъvъnъ* ‘godny zaufania, niezawodny’, derywowanego od **pъvati* ‘ufać’ (Boryś SE 422). Z tego samego źródła wywodzi się czasownik *ufać* (por. Boryś SE 663–664)¹⁰. Wymienione w tej grupie przykłady pokazują, że pojęcia PEWNOŚĆ, ZAUFANIE i BEZPIECZEŃSTWO również są podstawą powstania leksemów wyrażających oczywistość.

Na koniec powróćmy do cząstki *samo-* i jej germańskich odpowiedników, która nieprzypadkowo jest pierwszym członem wielu złożzeń występujących w tym artykule. *Sam*, podobnie jak wspomniany przy okazji *rzeczywiście* przymiotnik *ist(ny)*, ma znaczenie ‘właśnie taki, jakiego należy się spodziewać’, np. w *rzeczy samej = istotnie*. Znaczenie to znajduje się na peryferii omawianego w artykule pola i jego użycie jako pierwszej części złożenia wzmacnia znaczenie części drugiej, która zresztą w niektórych wypadkach może wystąpić samodzielnie (por. czes. *zřejmě = samozřejmě*).

Jak wynika z przedstawionych przykładów, podstawy motywacyjne wyrazów i wyrażen przyimkowych oddających pojęcie OCZYWISTOŚCI stanowią spójne grupy, częściowo na siebie zachodzące. Jak zwykle przy badaniach nad motywacjami semantycznymi, trudno było ustanowić wyraźne granice między pojęciem OCZYWISTOŚCI a innymi bliskoznacznymi pojęciami, toteż znalezione podstawy motywacyjne jednego z nich mogą być podstawami również dla pozostałych. Nie należy uważać tego za niedociągnięcie, ale raczej za jeszcze jeden dowód na to, jak nieostrość języka odzwierciedla płynność naszego myślenia.

¹⁰ Warto tu zwrócić uwagę, że przymiotnik *pewny* (< **pъvъnъ*) ‘niezawodny’, ma obok siebie formę krótką *pevien* (< **pъvъnъjъ*) ‘jakiś’ używaną do wskazania kogoś bliżej nieokreślonego. Analogicznie przysłówek *pewnie* może znaczyć ‘na pewno, z pewnością’ albo ‘prawdopodobnie’. Na opracowanie w odrębnym artykule zasługuje geneza użycia go w obu znaczeniach, z jednej strony jako wykładnika prawdopodobieństwa, np. *Pewnie jutro pójdę do kina*, z drugiej silnego stwierdzenia, np. *Pójdiesz jutro do kina? Pewnie, że pójdę*.

Literatura [References]

- Bezljaj ES = Bezljaj F., 1977–2003, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, knj. 1–4, Ljubljana.
- Boryś SE = Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- ESSČ = *Elektronický slovník staré češtiny*, 2006–, online: <http://vokabular.ujc.cas.cz> (dostęp 05.08.2022).
- ESUM = *Etymolohichnyy slovnyk ukraïns'koyi movy*, 1982–2012, ed. O.S. Mel'nychuk, Vol. 1–6, Kyïv. [= *Етимологічний словник української мови*, 1982–2012, ред. О.С. Мельничук, т. 1–6, Київ].
- Karulis LEV = Karulis K., 1992, *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, Riga.
- Kleszcz/Szczepanek = Kleszcz K., Szczepanek A., (red.), 2014, *Wyrażenia funkcyjne w perspektywie diachronicznej, synchronicznej i porównawczej*, Katowice.
- Králik SESS = Králik L., 2015, *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, Bratislava.
- Rejzek ČES = Rejzek J., 2015, *Český etymologický slovník*, vyd. 2., Praha.
- SDRJ XI–XIV = *Slovar' drevnerusskogo yazyka XI–XIV vv.*, 1988–, ed. R.I. Avanesov, Moskva. [= *Словарь древнерусского языка XI–XIV вв.*, 1988–, ред. Р.И. Аванесов, Москва].
- Skok ER = Skok P., 1971–1974, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, knj. 1–4, Zagreb.
- Smoczyński SEJL = Smoczyński W., 2007, *Słownik etymologiczny języka litewskiego : indeks wyrazów litewskich*, Wilno.
- Snoj SES = Snoj M., 2016, *Slovenski etimološki slovar*, tretja izdaja, Ljubljana.
- SRJ XI–XVII = *Slovar' russkogo yazyka XI–XVII vv.*, 1975–, ed. S.G. Бархударов, Moskva. [= *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, 1975–, ред. S.G. Бархударов, Москва].
- Sstp = *Słownik staropolski*, 1953–2002, red. S. Urbańczyk, t. 1–11, Kraków.
- SXVI = *Słownik polszczyzny XVI wieku*, 1956–, red. M.R. Maýenowa, t. 1–, Wrocław; wraz z korpusem tekstów; online: <http://spxvi.edu.pl> (dostęp 05.08.2022).
- WSJP = *Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Źmigrodzki; online: <https://wsjp.pl> (dostęp 15.07.2022).

Summary

How to express the evidence? Semantic motivation in Slavic languages compared to other European languages

The aim of my paper is to distinguish groups of semantic motivations that have become the basis for the formation of words or word associations expressing obviousness. The study covered various European languages with particular emphasis on the Slavic languages. On the basis of the research, the following groups were distinguished: 1) knowledge and understanding; 2) sight, perception and clearness; 3) talking and adjudication; 4) nature; norm and custom; 5) consequence; 6) confidence, trust and security.

Keywords: etymology, semantic motivation, function expressions.